

10. *Guthman J. Agrarian Dreams: The Paradox of Organic Farming in California / J. Guthman. - Univ of California Press, 2014. – 323 с.*

11. *Janssens W. Marketing Research with SPSS / W. Janssens - Pearson Education, 2008 - 441 с.*

12. *Weber M. Economy and Society: An Outline of Interpretative Sociology / M. Weber. – Berkeley : University of California Press, 1978. – P. 85–86.*

Стаття надійшла до редакції 14.06.2016 р.

*

УДК 338.2

*Н.І. ШИЯН, кандидат економічних наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва*

Розвиток скотарства в Україні

Постановка проблеми. Скотарство як одна з провідних галузей тваринництва та сільського господарства України постійно привертало підвищену увагу науковців і практиків. Така увага зумовлена тим, що на галузь покладається вирішення ряду важливих питань, зокрема продовольчої безпеки країни у контексті забезпечення населення такими важливими продуктами харчування, як молоко і молочні продукти, яловичина; забезпечення підприємств харчової та легкої промисловості сировиною. Зі станом галузі пов'язують розв'язання соціальних проблем розвитку сільських територій, зайнятості населення, підвищення рівня його життя й ін. Тобто успішний розвиток галузі є важливим кроком у вирішенні актуальних питань аграрної сфери України та її регіонів. Тому визначення стратегії розвитку галузі й чинників її формування належать до таких питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення стратегії розвитку підприємства, галузі, країни постійно привертують увагу науковців та практиків, розробками яких створено відповідний теоретичний фундамент для його вивчення [1, 4]. Основні положення стратегії розвитку галузі скотарства знайшли відображення в проектах «Про розвиток галузі спеціалізованого м'ясного скотарства в Україні», «Відроджене скотарство» й ін. [12, 14]. Названі проекти спрямовані як на збереження галузі, так і

на її розвиток, який повинен супроводжуватися збільшенням обсягів виробництва продукції галузі на інноваційній основі, задовольняти потреби споживачів у продуктах харчування: молоко й молочні продукти, яловичина і телятина та продукти їх переробки.

Необхідність розгляду стратегії розвитку галузі зумовлена також процесами, пов'язаними із вимогами входження України до ЄС. Актуальність розгляду проблеми в даному аспекті засвідчують публікації вітчизняних і зарубіжних науковців [2, 3, 7, 10]. Зокрема, О.Ю. Біленьким проаналізовано динаміку виробництва й експорту основних видів продукції тваринництва на світовому ринку [7]. В одній із публікацій А.Д. Діброва акцентує увагу не тільки на оцінці сучасного стану і визначенні основних тенденцій зовнішньої торгівлі України з ЄС агропродовольчою продукцією, а й на такому аспекті, як прогнозування експорту (імпорту) в коротко- і довгостроковий період. Розгляд проблеми в цьому ракурсі дасть змогу, на думку науковця, не тільки прогнозувати обсяги імпорту й експорту, а також рекомендувати нові географічні та товарні ніші для українського експорту, розробляти заходи щодо виробництва товарів, які б замінили імпорт в умовах формування зони вільної торгівлі з ЄС [10].

О.В. Шубравська, розглядаючи переваги й ризики для аграрного сектору в процесі інтеграції до ЄС, підкреслює потужність агропромислового комплексу України, розглядає його як активного і значущого учас-

© Н.І. Шиян, 2016

ника світової агропродовольчої торгівлі [17, с. 64]. Водночас науковець розглядає й ризики для вітчизняного АПК і галузі скотарства зокрема в процесі інтеграції.

Мета статті – аналіз існуючих поглядів щодо стратегії розвитку галузі скотарства в Україні й обґрунтування конкретних напрямів її реалізації, виходячи зі стану і тенденцій розвитку протягом останніх років.

Виклад основних результатів дослідження. До визначальних стратегічних напрямів розвитку галузі скотарства України належить *збільшення обсягів виробництва продукції* з метою забезпечення достатньої їх кількості для споживання населенням країни. Рекомендовані норми Міністерства охорони здоров'я щодо споживання молока і

молочних продуктів – 380 кг на рік, яловичини – 31,3 кг. Фактично ж споживається молока і молочних продуктів на 40, а яловичини майже на 50 % менше від визначеної норми. Тобто існує значний дефіцит у споживанні продуктів галузі скотарства, що призводить до погіршення здоров'я людини.

Розв'язання проблеми вбачається у збільшенні обсягів виробництва продукції галузі, проте його нарощування, при існуванні загальної тенденції до зменшення поголів'я великої рогатої худоби та корів при скороченні обсягів виробництва молока, яловичини і телятини, але воно є складним. Недосконала також структура виробництва продукції галузі (табл. 1).

1. Структура виробництва продукції скотарства в Україні (за категоріями господарств), 1990 – 2014 рр., %

Продукція	Рік							
	1990		2000		2010		2014	
	С.-г. підприємства	Господарства населення	С.-г. підприємства	Господарства населення	С.-г. підприємства	Господарства населення	С.-г. підприємства	Господарства населення
Яловичина, телятина	76,0	24,0	29,0	71,0	19,7	80,3	18,8	81,2
Молоко	91,1	8,9	40,5	59,5	24,5	75,5	23,8	76,2

Джерело: [16].

За даними табл. 1, упродовж 1990–2014 років суттєво змінилася структура виробництва продукції скотарства за категоріями господарств. Якщо в 1990 році переважали сільськогосподарські підприємства, в яких виробляли відповідно 76,0 і 91,1% яловичини й молока, то в 2014 році в сільськогосподарських підприємствах було вироблено лише 18,8 % яловичини та 23,8 % молока. Тобто переважна частина продукції надходила з господарств населення, що з урахуванням вимог ЄС зумовлює виникнення питань щодо якості виробленої молочної сировини. Адже господарства населення не мо-

жуть конкурувати з товарним виробництвом. Тому, на наш погляд, необхідно орієнтуватися на розвиток високотоварного виробництва продукції галузі поряд зі створенням умов щодо збільшення поголів'я худоби в господарствах населення і підвищення рівня їх товарності.

Виходячи з цих міркувань, нами досліджено ефективність виробництва молока в двох групах підприємств: у першій – невеликі ферми або сімейні підприємства, які утримували від 10 до 30 корів, у другій – великі підприємства з поголів'ям більше 800 гол. (табл. 2).

2. Ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України, 2014 р.

Показник	Підприємства з поголів'ям 10-30 гол.	Підприємства з поголів'ям більше 800 гол.	Усього по сукупності
Кількість підприємств	38	97	1618
Середнє поголів'я на 1 підприємство, гол.	21	1494	329
Удій, кг	3112	6157	5330
Повна собівартість 1 ц, грн	358,01	336,49	327,66
Ціна продажу 1 ц, грн	305,91	383,76	367,42
Прибуток (+), збиток (-):			
на 1 гол., тис. грн	-162,0	291,0	2119,9
на 1 ц продукції, грн	-52,1	47,27	39,76
Окупність витрат виручкою від реалізації продукції	0,854	1,140	1,121
Середньорічна заробітна плата 1 працівника у тваринництві, грн	16384	32304	26590

Джерело: Розрахунки автора.

Наведені дані показують, що показники ефективності виробництва молока в підприємствах, які утримують від 10 до 30 корів суттєво поступаються показникам ефективності виробництва молока в тих, де поголів'я більше 800 гол. У цих підприємствах удій на 1 корову нижчий порівняно із середнім показником по сукупності сільськогосподарських підприємств, які у 2014 році виробляли й реалізовували молоко. Він є також нижчим майже удвічі порівняно з підприємствами, в яких поголів'я перевищує 800 гол. Значною є різниця у рівні окупності витрат виручкою від реалізації, а також у величині середньорічної заробітної плати.

Ситуація, що склалася, вимагає з боку держави розробити і запровадити низку програм щодо підтримки дрібних підприємств. Це може бути пільгове кредитування, компенсація частини витрат на обладнання, побудову приміщення, а також підтримка кооперації. Нині такий механізм майже відсутній, а необхідно, щоб ці підприємства переходили на нові технології, утримували не 2-3 корови, а збільшували поголів'я.

До стратегічних напрямів розвитку галузі належить її *експортна орієнтація*. Аналізуючи дані балансу споживання молока і молочних продуктів, м'яса і м'ясопродуктів, представлені Державною службою статистики України [16], на увагу заслуговує те, що для формування фонду споживання молока та яловичини протягом 1995–2014 років характерним було зменшення обсягів

виробництва продукції, збільшення імпорту й скорочення експорту.

Так, у балансі споживання молока і молокопродуктів протягом аналізованого періоду фонд споживання по цій товарній позиції зменшився від 12549 тис. т у 1995 році до 9581 тис. т у 2014-му, або на 23,7 %, що зумовлено зниженням обсягу виробництва молока (на 35,6 %) при зростанні імпорту на 299 тис. т та скороченні експорту на 893 тис. т. Саме збільшення імпорту й зменшення експорту дало змогу пом'якшити спад обсягів виробництва молока власного виробництва та формування фонду споживання в 2014 році.

Щодо балансу яловичини, то загальна величина фонду споживання знизилася від 586 тис. т у 2005 році до 390 тис. т у 2014-му, або на 196 тис. т. Паралельно зменшився обсяг виробництва яловичини на 155 тис. т, імпорт – на 28 тис. т, але збільшився експорт, хоча й незначно – на 7 тис. т. Представлені статистичні дані, на наш погляд, доводять про недостатній експортний потенціал галузі скотарства України.

При експортній орієнтації галузі крім питань, пов'язаних зі збільшенням обсягу виробництва продукції, доцільним є визначення ринків продукції. Європейський ринок квотований, ринок Російської Федерації майже втрачено, тому розглядається можливість реалізації аграрної продукції на ринках азійських країн, зокрема Саудівської Аравії, Китаю, Об'єднаних Арабських Еміратів.

До стратегічних напрямів розвитку аграрної сфери економіки та галузі скотарства належить *створення умов для функціонування сільського господарства на засадах сталого розвитку*. Сталий розвиток включає в себе соціальні, економічні, екологічні чинники. Проблема є актуальною для багатьох країн світу [5, 6]. На наш погляд, тваринництво, зокрема скотарство, дає змогу розв'язати низку проблем. Так, галузь скотарства є важливою в житті сільського населення. Для селян, які утримують худобу, продукція галузі (молоко, яловичина) є вагомим джерелом надходження коштів до сімейного бюджету. Розвиток галузі скотарства – це додаткові робочі місця на селі.

Щодо екологічної складової проблеми, то вона жваво обговорюється в роботах зарубіжних і вітчизняних науковців [8, 11, 13, 15], в Україні сформовано відповідну нормативну базу. Проблема розглядають не тільки з погляду екологізації аграрного виробництва, а й у контексті виробництва екологічно чистої продукції, екологічної його безпеки. До того ж вона поглиблюється згортанням тваринництва як джерела органіки.

На розв'язання цієї проблеми спрямовані зусилля ряду аграрних підприємств України, зокрема тих, які виробляють екологічно чисту продукцію тваринництва (молоко). До таких підприємств належить ПСП «Пісківське» Бахмацького району Чернігівської області. Технологія одержання продукції – від виробництва кормів до реалізації молока – підтверджена відповідними сертифікатами. Тобто проблема може бути розв'язана за умови заінтересованості державних структур у цьому.

Інноваційно-інвестиційний шлях розвитку галузі. Відповідно до нього зростання в економіці, галузі, на рівні підприємства відбувається з використанням нововведень у галузі технології або організації виробництва. І саме нововведення зумовлюють порушення рівноваги, змінюють витрати виробництва, їхню структуру, ціни, забезпечують постійний рух у пошуку компаній їх конкурентних переваг [3, 5, 7, 9]. Визначення стратегії діяльності в даних умовах є важливим елементом для спрямування ресурсного потенціалу підприємства в необхідному для нього напрямку.

Проте за існуючих форм фінансової звітності аграрних підприємств постає проблема визначення ступеня інноваційності галузі. Не існує показника, за яким можна було б його оцінити. Тому при обґрунтуванні необхідності прийняття для подальшого розвитку галузі молочного скотарства даного стратегічного напрямку здійснено розрахунок величини амортизації на 1 робітника в галузі молочного скотарства та визначення ступеня її впливу на показники ефективності галузі (табл. 3).

Аналіз одержаних результатів показує, що зі збільшенням рівня амортизації на 1 працівника продуктивності корів підвищувалася – від 3729 кг у підприємствах першої групи до 7157 кг – десятої групи, або майже удвічі. Також важливим у даній закономірності є наявність максимуму функції – 48 тис. грн на 1 працівника, за якого максимальне значення продуктивності корів дорівнює майже 7200 кг.

3. Групування сільськогосподарських підприємств України за величиною амортизаційних витрат на 1 робітника в галузі молочного скотарства, 2014 р.

Номер групи	Група	Амортизаційні відрахування на 1 працівника в молочному скотарстві, грн	Поголів'я корів, гол.	Виробництво молока, ц	Продуктивність, ц	Виробництво молока на 1 працівника галузі, ц	Комерційна собівартість 1 ц молока, грн	Ціна реалізації 1 ц молока, грн	Прибуток на 1 гол., грн	Дохід на 1 гол., грн
1	До 1000	495,0	191	7129	3729	316,6	323,58	343,57	672,9	11567,5
2	1001-3000	1935,6	263	12829	4877	436,5	324,13	357,49	1492,3	15989,2
3	3001-6000	4197,0	448	25026	5591	543,1	328,08	368,51	2110,6	19233,8

4	6001-10000	7689,0	416	23295	5592	582,7	335,05	369,32	1780,9	19193,3
5	10001-15000	12614,7	403	22331	5543	699,9	311,95	369,09	3167,4	19100,4
6	15001-20000	17358,1	462	30049	6503	814,8	311,69	380,55	4477,5	22870,2
7	20001-25000	21831,1	290	18457	6363	880,5	350,98	385,55	2200,0	23795,0
8	25001-30000	27661,4	402	27183	6756	1101,7	322,48	382,38	4047,2	23894,5
9	30001-45000	35976,4	526	37522	7132	972,7	340,62	397,13	4030,2	26818,6
10	Більше 45000	65144,8	600	42916	7157	1440,6	339,86	391,71	3710,7	26906,2
У середньому по сукупності		6640,5	329	17537	5330	535,8	327,66	367,42	2119,9	18180,1

Джерело: Розрахунки автора.

Показник продуктивності праці теж мав чітку тенденцію до зростання. Він збільшився від 316,6 ц на 1 робітника галузі молочного скотарства в першій групі до 1440,6 ц у підприємствах десятої групи. Середньорічне поголів'я корів зі збільшенням амортизаційних відрахувань на 1 працівника галузі молочного скотарства також зростало і в підприємствах десятої групи становило 600 гол.

Щодо показників у грошовій оцінці – прибуток і дохід на 1 гол., то в даному випадку простежується тенденція до їхнього зростання, передусім за рівнем доходу на 1 гол. Він збільшився від 11567,5 грн на 1 корову в підприємствах першої групи до 26906,2 грн – десятої групи. Величина прибутку також мала чітку тенденцію до зростання – від 672,9 грн на 1 гол. у першій групі до 4477,5 грн у шостій, із коливаннями в наступні роки.

Тобто підвищення рівня інноваційного розвитку галузі молочного скотарства забезпечує: по-перше, до підвищення продуктивності тварин, по-друге, зумовлює підвищення продуктивності праці та рівня доходу, одержаного на 1 гол. Водночас дія закону спадної віддачі обмежує заінтересованість підприємств у подальшій інтенсифікації галузі молочного скотарства – максимум показника прибутку констатується при рівні амортизаційних витрат на 1 працівника в 40 000 грн.

Для підвищення заінтересованості аграрних підприємств у використанні інновацій

при виробництві продукції галузі скотарства потрібна державна підтримка, яка практикується в країнах ЄС.

Висновки. Окреслені основні стратегічні напрями розвитку галузі скотарства України, проблеми в їх реалізації, спрямовані на збільшення обсягів виробництва продукції галузі, пов'язані з переходом її виробників на європейські стандарти й розвитком галузі в підприємствах різних форм власності та господарювання.

Результати аналізу підприємств із поголів'ям від 10 до 30 і більше 800 корів показали, що підприємства з поголів'ям корів 10–30 гол. неконкурентоспроможні з тими, де поголів'я перевищує 800 гол. Це фактично створює бар'єр для розвитку галузі в невеликих підприємствах, вимагає розробки державної політики щодо їх підтримки й створення умов для збільшення поголів'я корів, підвищення рівня товарності.

Розвиток галузі скотарства слід поєднувати із забезпеченням сталого розвитку сільських територій. Існуючий економічний механізм фактично унеможливує розвиток дрібних сімейних господарств. Це означає відсутність розвитку сільських територій як місця проживання сільського населення. Нерозв'язаними залишаються проблеми підвищення рівня їхнього життя, екологізації виробництва аграрної продукції, створення умов для реалізації інноваційно-інвестиційного напрямку розвитку галузі скотарства в Україні.

Список використаних джерел

1. *Drucker, P.* (1993) *Innovation and entrepreneurship. Practice and principles.* Collins, 1993. – 294 с.
2. *Fuch, C.* (2005) *Milk production strategies for farmers in the EU under new policy regulations.* Campinas, SP-August, <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/24230/1/cp05fu01.pdf>.
3. *Grams, M.* (2005) *Reform of the EU dairy policy vis-a-vis unstable world markets.* *Agrarwirtschaft* 54, Issue 3. – P. 148-157.
4. *Harrod, R.* (1973) *Economic Dynamics.* London – New York, Macmillan, St. Martin's Press.

5. Kubankova, M., Hajek, M., Votatova, A. (2016). Environmental and social value of agriculture innovation. Agric.Econ – Czech, 62, 2016 (3): 101–112.
6. Singh, S., Kiran, R., Goyal, D. (2015) Identification of key factors for enhancing competitiveness: an exploratory study of the selected agri-biotech firms of Punjab in India. Agric.Econ.– Czech, 61, 2015 (4): 179–188.
7. Біленький О.Ю. Виробництво та експорт продукції тваринництва у світі / О.Ю. Біленький // Економіка АПК. – 2012. – № 6. – С. 110-113.
8. Гуторов О.І. Проблеми становлення екологічно збалансованого аграрного виробництва / О.І. Гуторов // Перспективи екологізації аграрного виробництва в Україні: зб. наук. пр. ; за заг. ред. Ю.О. Лупенка, О.В. Ходаківської. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – С. 22-31.
9. Дацій О.І. Фінансове забезпечення інновацій в агропромисловому комплексі України / О.І. Дацій // Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку. – 2011. – № 1. – С. 65-76.
10. Діброва А.Д. Основні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією / А.Д. Діброва // Економіка АПК. – 2012. – № 2. – С. 95-102.
11. Жидяк О.Р. Інноваційний розвиток підприємств аграрної сфери: регіональний аспект [Електронний ресурс] / О.Р. Жидяк // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 2 (3). – С. 165-168. – Режим доступу до журн.: <http://www.economics.opu.ua/n3.html>.
12. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р.: проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822>.
13. Кот О.В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та його організаційно-економічне забезпечення / О.В. Кот // Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку. – 2011. – № 1. – С. 57-63.
14. Національний проект “Відроджене скотарство”. – К.: ДІА, 2011. – 44 с.
15. Саблук П.Т. Екологізація агропромислового виробництва – визначальна складова сучасної аграрної політики / П.Т. Саблук, О.В. Ходаківська // Перспективи екологізації аграрного виробництва в Україні: зб. наук. пр. ; за заг. ред. Ю.О. Лупенка, О.В. Ходаківської. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 182 с. – С. 3-12.
16. Сільське господарство України: стат. зб. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 380 с.
17. Шубравська О.В. Інтеграційні перспективи України: переваги і ризики для аграрного сектору / О.В. Шубравська, К.О. Прокопенко // Економіка України. – 2014. – № 1. – С. 63-73.

Стаття надійшла до редакції 13.06.2016 р.

*

УДК 332.3

*І.О. НОВАКОВСЬКА, кандидат економічних наук, доцент
Національний авіаційний університет*

Регулювання громадського контролю землекористування

Постановка проблеми. Конституцією України визначено, що земля є основним національним багатством, яке перебуває під особливою охороною держави. Враховуючи основоположне значення землі в суспільстві, охорона її повинна здійснюватися правовими, організаційними, економічними й соціальними методами з запровадженням надійної системи контролю за землекористуванням.

Відповідно до Земельного кодексу України контроль за використанням та охороною земель полягає в забезпеченні дотримання органами державної влади, органами місце-

вого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями і громадянами земельного законодавства країни [2].

Контроль поділяється на державний, самоврядний та громадський.

Державний контроль за використанням і охороною земель здійснюється центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері земельних відносин, за дотриманням законодавства про охорону земель – центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення й охорони природних

© І.О. Новаковська, 2016